

Rámcové zadání

Pražský hrad čeká na nové osvětlení – krásné, udržitelné a technicky dokonalé.
Hledáme multioborový tým, který jej s respektem k jedinečnosti místa navrhne, dodá a nainstaluje.

Komise

Isabelle Corten
Clementine Fletcher-Smith
Eva Jiříčná
Ladislav Lábus
Michal Krejčík
Štěpán Valouch
Barbora Féret
Kateřina Špičáková
Pavel Vyhnánek
František Mrkus
Kateřina Polanská

Pražský hrad je nejvýznamnější českou kulturní památkou, symbolem naší historie a státnosti. Je největším hradním komplexem na světě, dříve sídlem panovníků českých zemí, nyní sídlem prezidenta republiky a také místem, kde jsou trvale uloženy české korunovační klenoty, nejcennější národní poklad. Pražský hrad tvoří neodmyslitelnou část panoramatu hlavního města a je tak nepřehlédnutelný ve dne i v noci pro miliony obyvatel a návštěvníků Prahy.

Věříme, že systém osvětlení by měl zohledňovat význam a charakter památky. Ovšem současné venkovní osvětlení Hradu vznikalo před třiceti lety a naráží tak na mnoho limitů – technologických i estetických. Právě technologická životnost současného řešení je impulzem pro hledání nových řešení. K nové koncepci přistupujeme zodpovědně, chceme navázat na současné řešení, které bylo vytvořené velmi citlivě a promyšleně, nepřesvětluje památku a nijak ji nekonkuruje.

Zadání soutěže vychází z dlouhodobého zkoumání odborníků z Českého vysokého učení technického v Praze a vítěze vybere porota složená z externích i interních odborníků. Hledáme nové řešení architekturního osvětlení, které využije nejen možností moderních světelných technologií, ale zároveň bude respektující k architektuře i životnímu prostředí. Právě k tomu by nás měl dovést soutěžní dialog na nová světla s názvem Lumina Nova.

Jedná se o výzvu, která přesahuje obvyklé soutěžní dialogy. Půjde o zajištění projektové dokumentace i samotné realizace. Týmy musí hledat rovnováhu mezi inženýrskou precizností a uměleckým vyjádřením. Měly by být schopni myslet komplexně a propojovat různé obory i přístupy. Jsme zvědaví, jak se podaří propojit inovaci s respektem k historii a vytvořit řešení, které bude sloužit i budoucím generacím. Těšíme se na ty z Vás, kteří tuto výzvu přijmou a jejichž zkušenost, tvořivost a profesionalita pomohou znovu rozsvítit Pražský hrad – moderně, důstojně a šetrně.

*Milan Vašina
vedoucí Kanceláře prezidenta republiky*

© Správa Pražského hradu, foto: Hana Connor

Zadání

Současné architekturní a veřejné osvětlení Pražského hradu slouží dlouhodobě, avšak technicky již neodpovídá současným možnostem a požadavkům. Technologický pokrok v oblasti světelných zdrojů, optických systémů a řízení osvětlení dnes nabízí řešení, která jsou úspornější, flexibilnější a šetrnější k historickému kontextu, než bylo možné při realizaci stávajícího systému. Stejně tak se změnil i přístup k nočnímu obrazu měst a k regulaci světelného znečištění. Zadáním je tedy kompletní výměna (nové vybudování) osvětlovací soustavy, což umožňuje i navrhnout novou koncepci osvětlení.

Nová koncepce

Nová koncepce osvětlení Pražského hradu bude muset spojit několik, na první pohled protichůdných, požadavků:

- Zachovat estetickou a reprezentativní roli areálu v panoramatu Prahy; s respektem k architektonické a památkové hodnotě, s důrazem na sofistikovanou kvalitu raději než bombastické (laciné, přemrštěné, teatrální ...) světelné efekty.
- Vytvořit prostředí pro vizuální zážitek návštěvníka při pohybu areálem; ochránit zrakový komfort osob před oslněním a nadměrným kontrastem, zachovat noční magické prostředí a jemně podpořit drobné architekturní a sochařské klenoty v areálu.
- Zdůraznit krásu, symbolický význam a autenticitu památky; podpořit a zdůraznit mimořádnou hodnotu jednotlivých budov, prostranství a drobné architektury, ale nedegradovat důstojnost místa příliš efektními, nepatřičnými či rušivými prvky.
- Splňovat nejen parametry uměleckého díla a technického řešení nejvyšší kvality, ale i dlouhodobě udržitelného projektu, který minimalizuje světelné znečištění, je energeticky úsporný a ohleduplný k okolnímu přírodnímu prostředí, lidskému zdraví a životu v zahradách a parcích.

Multioborový tým Design & Build

Osvětlení historických památek je zároveň technickou i uměleckou disciplínou. Jedná se o mezioborovou činnost, která vyžaduje jak hlubokou znalost moderních technologií, tak citlivý přístup k detailu a respekt k historickému kontextu. Tento projekt tedy představuje mimořádnou výzvu pro špičkové odborníky v oblasti architektonického a uměleckého osvětlení, technologie světelných systémů, památkové péče a technické správy historických objektů.

Společně s návrhem a projektovou dokumentací nového osvětlení se soutěží i dodání, zhotovení díla a uvedení do provozu. Je tedy žádoucí a nutné, aby se hlásily a soutěžily multioborové týmy, které dokáží pojmout komplexní problematiku vytvoření koncepce a také její implementaci

Význam místa

Pražský hrad představuje symbol české státnosti, dějiště klíčových momentů národní historie a zároveň jeden z nejvýznamnějších hradních areálů na světě. Jako národní kulturní památka nejvyšší kategorie tvoří nedílnou součást historického jádra Prahy, které je zapsáno na Seznam světového dědictví UNESCO. V jeho hradbách, palácích a svatyních se zrcadlí politické, kulturní i duchovní dějiny českých zemí, přičemž jeho architektura dokumentuje vývoj všech slohových období – od románského stylu přes gotiku, renesanci, baroko a klasicismus až po moderní zásahy 20. století. Z těchto důvodů je nutné, aby účastníci k úkolu přistoupili s pokorou a zodpovědností.

Pražský hrad je však nejen historickým a kulturním symbolem, ale také živou institucí současnosti. Slouží jako oficiální sídlo prezidenta České republiky a představuje výraznou dominantu hlavního města, která je každodenně přítomná v jeho panoramatu i životě. Zároveň jde o jeden z nejnavštěvovanějších památkových areálů v Evropě – každoročně jej obdivuje kolem osmi milionů návštěvníků z celého světa. Tím se Hrad stává nejen atraktivním turistickým cílem, ale i nedílnou součástí národní identity a kolektivní paměti, k níž se česká společnost neustále vztahuje.

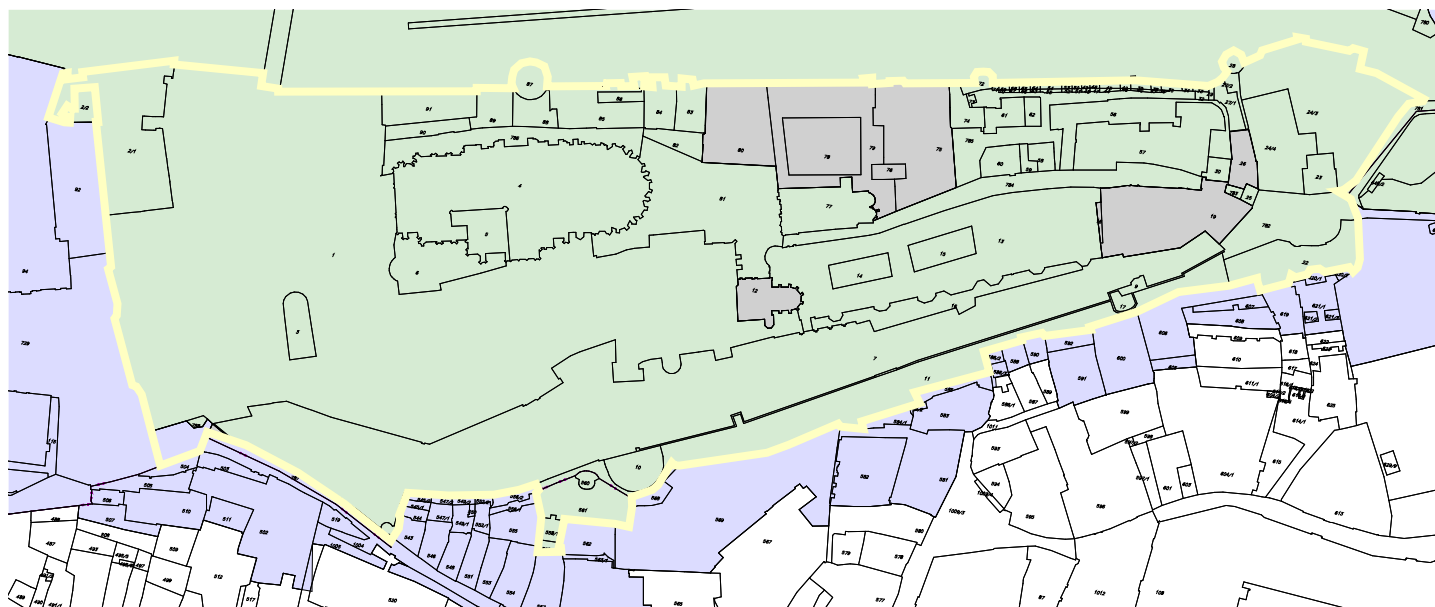
© Správa Pražského hradu, foto: Hana Connor

Hlavní osvětlované zóny a objekty

Rozdílná tektonika, barevnost i materiálové řešení jednotlivých objektů v areálu vyžaduje při návrhu osvětlení zcela individuální přístup a detailní posouzení.

Témata k řešení

- 1 Katedrála – architekturní (slavnostní) nasvícení vnějšího pláště katedrály pro dálkové pohledy (panorama Hradčan) i detailnější pohledy zevnitř areálu (z nádvoří atd.)
- 2 Jižní průčelí Pražského hradu – architekturní (slavnostní) nasvícení směrem do centra města orientovaných palácových fasád zejm. pro dálkové pohledy (panorama Hradčan), ale i detailní pohledy z Jižních zahrad
- 3 Východní a západní průčelí – architekturní (slavnostní) nasvícení fasád objektů pro dálkové i bližší pohledy; Severní průčelí – ponechat neosvětlené z důvodu zachování přirozené noční atmosféry v těsném kontaktu s přírodním prostředím
- 4 Bazilika sv. Jiří – architekturní (slavnostní) nasvícení vnějšího pláště katedrály pro dálkové pohledy (panorama Hradčan) i detailnější pohledy zevnitř areálu
- 5 Starý královský palác – architekturní (slavnostní) nasvícení nesjaršího objektu v jižním průčelí pro dálkové pohledy (panorama Hradčan) i detailnější pohledy z jižních zahrad a zevnitř areálu
- 6 Drobné architektonické a výtvarné objekty – kašny, sochy, portály aj. ve vnitřním areálu PH a v Jižních zahradách – stanovení parametrů slavnostního osvětlení již v současnosti nasvícených prvků v souladu s celkovou koncepcí světla na Hradě, příp. střídme doplnění nasvícení dalších charakteristických prvků
- 7 Veřejné areálové osvětlení – stanovení parametrů pro stávající veřejné osvětlení jednotlivých prostranství (tvořeného zejm. lucernami a tzv. Plečnikovými oky) v řešeném území v souladu s charakterem jednotlivých prostor, slavnostním osvětlením a s celkovou koncepcí světla na Hradě
- 8 Celková koncepce světla na Hradě – zajištění vizuálního souladu mezi slavnostním a veřejným osvětlením a rovnováhy mezi umělým osvětlením exteriéru i interiéru a přirozeným nočním prostředím, tak aby Pražský hrad působil v dálkových pohledech i při pobytu uvnitř areálu jako harmonický celek bez nepříjemných kontrastů, přesvětlených nebo nedostatečně osvětlených částí; sjednocení vizuálního jazyka s ohledem na zachování atmosféry historického komplexu, bezpečnost, čitelnost terénu a zrakový komfort uživatelů; zásady a doporučení týkající se technologického řešení a provozu; návrh etapizace (postupu realizace)

Soutěžní dialog se bude zabývat komplexem Pražského hradu, jak je vyznačen výše v katastrální mapě.

- Pozemky ve vlastnictví České republiky, s právem hospodaření s majetkem státu SPH, které jsou národní kulturní památkou
- Pozemky jiných vlastníků, které jsou národní kulturní památkou

Osvětlení Pražského hradu

Současný stav

Osvětlení exponovaných fasád jižního průčelí a katedrály pro dálkové pohledy pochází z 90. let 20. století a svou koncepcí navazuje na Plečnikovu snahu o optické sjednocení areálu. Volba drobných nuancí v barevném tónu osvětlení vychází z různé doby vzniku jednotlivých částí areálu a tím podtrhuje rozdílné historické charaktery prostoru nejstarších (románských a gotických) a novějších (renesančních a barokních) vrstev. Systém, přestože průběžně opravován, dospěl však do fáze, kdy jsou některé jeho části technologicky zastaralé a na hraně životnosti.

Dálkové pohledy

Nasvětlení Hradu pro nejvíce exponované dálkové pohledy (fasády palácových komplexů) zajišťují především světlomety s halogenidovými výbojkami umístěné na 16 sloupech v pravidelných rozestupech u hradební zdi v jižních zahradách. Ze strany Jeleního příkopu a Prašného mostu palácová hmota není nasvětlena architekturním osvětlením. V tomto pohledu dominuje silueta katedrály sv. Víta spolu s bílými věžemi Jiřského kláštera nasvětlenými světlomety z okolních střech.

S výjimkou baziliky sv. Jiřího, kde neutrální bílé světlo a vysoký instalovaný výkon nerespektují barvu povrchů, které jsou ve vztahu k ostatním hmotám komplexu přesvětleny – je současná hladina jasu při pohledu z města návštěvníky i experty považována za adekvátní, přiměřenou k nočnímu prostředí i estetickému působení Hradu jako důstojné dominanty. Koncepce osvětlení klade důraz na kvalitu, rovnoměrnost a respekt k nočnímu prostředí. 30 let uplynulých od vzniku osvětlovací

© Správa Pražského hradu, foto: Hana Connor

soustavy však přináší technické a provozní problémy. Viditelné změny v barevnosti jsou způsobeny nevhodnými náhradami již běžně nedostupných světlených zdrojů, ale i obnovením povrchových vlastností při restaurování fasád. Na ploše palácových fasád se vyskytují rušivé stíny, způsobené vzrostlou zelení, jejíž koruny vstupují do kuželů světla. Viditelné rozdíly jasů vznikají i posunutím svítidel při údržbě. Měření mj. prokázala, že značná část světelného toku směřuje mimo osvětlované plochy a tím zvyšuje světelné znečištění.

Katedrála a vnitřní areál

Zvláštní pozornost je věnována osvětlení hlavní dominanty katedrály sv. Víta. Vzhledem k jejímu umístění v poměrně hustě obestavěném prostoru je osvětlení koncipováno nejen pro dálkové pohledy z města, ale i pro blízké pohledy z III. nádvoří. Světla jsou umístěna ve 3 výškových plánech – svítidla v úrovni dlažby pro výhled z blízkosti, svítidla na ochozu ve výšce 18 m pro zdůraznění hmoty chrámových lodí a pro dálkové pohledy světlomety směřované ze střech okolních objektů. Osvětlení vnitřního areálu Hradu – charakteristika – relativně tmavé prostředí, respektující historický charakter území. Osvětlení veřejného prostoru sodíkovými historizujícími lucernami a Plečnikovými oky, doplněné osvětlením významných prvků drobné architektury, reliéfů a sochařské výzdoby, často je využíváno nepřímé osvětlení. Návštěvníci areálu velmi pozitivně hodnotí jemné osvětlení závěru katedrály a drobné architektury (např. Kohlový kašny).

Doporučení a cíle pro nové osvětlení

Doporučeným modernizačním krokem je přechod ze stávajících/zastaralých výbojek a využití možností moderních LED technologií pro úsporu energie, delší životnost svítidel, lepší kontrolu světelného výkonu, spektra a směřování.

- Cílem nového osvětlovacího systému hmoty paláců by mělo být dosažení rovnoměrnosti jasů na ploše a přesného směřování světla.
- Světlomety (zejména na III. nádvoří) by měly být vybaveny clonicími prvky, které zabrání oslňování návštěvníků. Moderní světelné zdroje menších rozměrů by neměly být lépe integrované v prostoru než stávající mohutná svítidla.
- Směřování světlometů musí být přesné, aby se snížilo světelné znečištění a negativní dopad na životní prostředí.
- K jednotlivým fasádám a zónám hradu doporučujeme přistupovat individuálně podle tektoniky, barevnosti a materiálu. Zejména u světlých fasád, ačkoli to platí pro celý areál, bude důležité přizpůsobit výkon osvětlení a volbu barevného tónu (CCT) světlených zdrojů dle struktury a barevnosti osvětlované plochy.
- Návrh bude muset zohlednit i vzrostlou vegetaci v Jižních zahradách, a to jak pro směřování světelného toku mimo koruny stromů, tak umístění svítidel a vedení kabeláže pro minimalizaci dopadu na vegetaci.

Barevnost a efekty

Pro běžný každodenní provoz se nedoporučuje navrhovat kompozice dramaticky barevného osvětlení, světelné show nebo videomapping. Pražský hrad je dramatickou a důstojnou figurou sám o sobě a jemnější tónování odstínů spíše bílého světla to pravděpodobně nechá vyniknout nejlépe. Počítá se však s výjimečným jednorázovým slavnostním nasvícením pro kulturní či státní události, což by mělo umožňovat nastavení provozních režimů.

Doporučujeme zachovat světelný kontrast hradu vůči tmavému pozadí Malé Strany pro dosažení hloubky prostoru a Jelení příkop považujeme za vhodné ponechat neosvětlený pro zachování přírodního charakteru.

Historické prostředí

Architekturní osvětlení je veřejností často vnímáno především jako praktický nástroj usnadňující orientaci ve veřejném prostoru. Z pohledu památkáře a historika však představuje výrazový prostředek, který zásadně ovlivňuje vnímání památek, jejich tvarosloví, detailů i kulturně-historického významu. Osvětlení má schopnost proměňovat atmosféru a charakter místa. Stává se tak nástrojem interpretace historie, ovlivňuje, jak bude památka vnímána ve večerním a nočním prostředí.

Znalost dějin objektu a kulturních souvislostí je základním předpokladem pro kvalitní návrh nasvícení, stejně jako respekt ke geniu loci. Většina historických staveb vznikla v době, kdy umělé osvětlení neexistovalo, a jejich forma byla určována přirozeným denním světlem a jeho proměnlivou hru světla a stínu. Nevhodně zvolená intenzita, barevná teplota nebo směr světelného toku mohou narušit proporce, potlačit detaily nebo změnit vizuální výraz objektu.

Architekturní osvětlení by mělo vytvářet jasnou vizuální hierarchii a podporovat prostorové čtení objektu. Směřování a rozložení světla má zvýraznit hlavní kompoziční prvky, zatímco méně významné části mohou zůstat v přirozeném stínu. Cílem není zvýšit atraktivitu za každou cenu, ale zprostředkovat památku způsobem odpovídajícím jejím hodnotám.

Kvalitní návrh architekturního osvětlení vyžaduje mezioborovou světelných techniků, architektů, památkářů i historiků umění. Aktuální přístup shrnuje myšlenka z Petice za snížené světelné znečištění z roku 2022: „Chceme, aby byly pražské ulice a památky osvětleny zdravě, střídmě a zároveň poeticky.“ Tento přístup vystihuje cíl současné světelné tvorby – využít moderní technologie tak, aby podporovaly kulturní hodnoty historického prostředí a přispívaly k uchování jedinečné atmosféry Prahy.

Nové osvětlení musí být maximálně šetrné k původním konstrukcím, povrchům, dlažbám, terénům s archeologickými nálezy a k hodnotným dřevinám v zahradách. Pro pozice světel a kabeláže se nabízí maximální možné využití stávajících možností. Nová umístění a vedení budou vždy muset uvážit nejméně invazivní metodu fixace a uložení. Destruktivní zásahy do staveb – kotvení do zdiva, říms apod. – jsou prakticky nepřípustné. Svítidla v úrovni terénu kolem katedrály nelze zapouštět kvůli ochraně historického zdiva a archeologicky cenných terénů.

© Správa Pražského hradu, foto: Hana Connor

Historie Pražského hradu

9.–10. století

Skalní ostroh, na němž stojí Pražský hrad, byl osídlen už v době neolitu ještě před tím, než o něm vznikly první písemné zmínky (885). Další nálezy (z třetího nádvoří) dokazují také přítomnost společenské elity na hradní ostrožně i před příchodem Bořivoje, zakladatele dynastie Přemyslovců, v devátém století. Rozloha přemyslovského hradiště je srovnatelná s dnešní velikostí Pražského hradu. Vznikl zde druhý kostel zasvěcený sv. Jiří, který byl hlavním církevním centrem hradu i celých Čech. Náležel k němu ženský benediktinský klášter (ca 970), díky jehož přestavbě byla vybudovaná trojlodní předrománská bazilika – pohřebiště přemyslovských panovníků. Po založení pražského biskupství (973) se coby biskupský chrám stala nejvýznamnějším svatostánkem v zemi rotunda sv. Víta, nově vybudovaná pro uložení ostatků světce. Kolem roku 1060 byla na místě rotundy vystavěna velkolepá románská bazilika zasvěcená svatým Vítu, Václavu a Vojtěchu, kostel sv. Jiří získal dvě románské věže a dřevěný knížecí palác byl nahrazen zděnou stavbou.

14. století

Přestavba původního hradiště na hrad chráněný kamennými hradbami byla zahájena roku 1135. Stavební činnost v podstatě nikdy neustala a ve třicátých letech 14. století byla zahájena rozsáhlá gotická přestavba královského paláce inspirovaná francouzskými královskými sídly. Těsně před nástupem Karla IV. na český trůn, bylo pražské biskupství povýšeno na arcibiskupství a roku 1344 mohl být tím pádem položen základní kámen katedrály sv. Víta. Stavbu vedl nejprve Matyáš z Arrasu, po jeho smrti pokračoval Petr Parléř. Petr Parléř rovněž zahájil stavbu Jižní věže, která byla dokončena až roku 1554 a v roce 1770 dostala barokní báň. Západní část s dvojicí věží byla přistavěna dokonce až v 19. a 20. století podle plánů Josefa Mockera. Kompletně dokončena byla katedrála za prezidenta T. G. Masaryka a slavnostně otevřena 28. září 1929 při příležitosti Svatováclavského milénia.

15. století

V druhé polovině 15. století vybudoval architekt Benedikt Ried zcela novou severní hradbu se třemi mohutnými dělovými věžemi – Prašnou (Mihulka), Novou Bílou a Daliborkou a byl pověřen také velkolepou přestavbou královského paláce, jejíž součástí byl i Vladislavský sál a s krouženou klenbou, která byla ve své době technickým zázrakem, se stal největší světskou klenutou síní bez vnitřních sloupů v celé tehdejší Evropě. Po roce 1508 přibýlo nové renesanční jižní křídlo, nazvané Ludvíkovo podle následníka trůnu. V roce 1534 byla na severním předpolí hradu založena Královská zahrada, jedna z prvních severně od Alp. Zahradu brzy obohatil renesanční Královský letohrádek. Před ním byla umístěna slavná Zpívající fontána a součástí zahrady se stala i Velká míčovna.

Katastrofální požár v červnu 1541 zasáhl celý pražský levý břeh a těžce poškodil i Pražský hrad. Při následné obnově získala Jižní věž katedrály nový ochoz i renesanční báň a katedrála byla uzavřena novou renesanční kruchtou. Roku 1554 byl dokončen nový obytný palác a východní část Hradu začaly zabírat pro své rezidence nejmočnější šlechtické rody; vyrostly zde přepychové renesanční paláce Pernštejnů a Rožmberků. Z Pernštejnského paláce je nyní barokně přestavěný palác Lobkovický a Rožmberský byl později přestavěn na sídlo Ústavu šlechtičen.

Rudolf II. usedl na český trůn roku 1576 a o sedm let později, v roce 1583, si zvolil Pražský hrad za svou hlavní rezidenci. Přesunutí císařského dvora do Prahy dalo vzniknout jádru dnešního druhého nádvoří s přilehlými budovami, které proměnily areál v reprezentativní panovnické sídlo. Jižní objekty se staly základem dnešních reprezentačních prostor Pražského hradu. Na severní straně nádvoří vzniklo tzv.

Severní stavení, kde se nad rozsáhlými stájemí nacházely sály pro umělecké sbírky – dnešní Španělský sál byl určený pro velkoformátová díla a sochy a Rudolfova galerie je dnešní Obrazárna Pražského hradu. Úpravy se dotkly i katedrály sv. Víta: dokončeno bylo monumentální mramorové mauzoleum a pod ním vznikla Nová královská hrobka, kam byly přeneseny ostatky českých králů ze starší hrobky Karla IV. a kde byl pohřben i samotný Rudolf. V Královské zahradě byl zřízen Lví dvůr pro chov exotických zvířat a do Jeleního příkopu byli vysazeni ...jeleni. V této době rovněž vznikla Zlatá ulička – tehdy jen jako běžná chudinská zástavba, dnes však představuje její poslední dochovaný pozůstatek.

17. a 18. století

Po smrti Rudolfa II. v roce 1612 přestal Pražský hrad sloužit jako hlavní a trvalá panovnická rezidence, nicméně Praha byla po Vídni stále druhým městem monarchie. Zvýšilo a přestavělo se jižní křídlo Nového královského paláce a jeho západní bránu nově ozdobil raně barokní štít (tzv. Matyášova brána). Ještě během třicetileté války byl Nový královský palác rozšířen o tzv. císařovno křídlo. Tímto zásahem poprvé v historii vznikla společná ložnice panovnického páru. Tento model uspořádání se stal předlohou pro další habsburské rezidence, včetně vídeňského Hofburgu. Další velkou proměnu přinesla až rozsáhlá přestavba v letech 1755–75, kdy Nový královský palác získal svou současnou jednotnou jižní fasádu a na západní straně areálu vzniklo nové reprezentační čestné nádvoří (I. nádvoří), tzv. court d'honneur. Díky těmto zásahům se Pražský hrad začal měnit z původně stavebně nesourodého komplexu v panovnickou rezidenci zámkového charakteru. Roku 1782 byl zrušen klášter sv. Jiří, jehož prostory byly přeměněny na vojenská kasárna a sklady.

19. století

V 19. století byla přestavěna kaple sv. Kříže na II. nádvoří na klenotnici pro uchovávání korunovačních klenotů. Do současné podoby upraven Španělský sál i Rudolfova galerie v Novém královském paláci a obrovským stavebním projektem byla dostavba katedrály sv. Víta. Na přelomu 19. a 20. století ovlivnil puristický přístup i další památky Pražského hradu. Bazilika sv. Jiří tehdy prošla radikální rekonstrukcí, která jí navrátila raně středověký ráz, a na Jiřském náměstí vzniklo podle projektu Josefa Mockera nové Děkanství v neogotickém stylu. Ve stejné době byla postupně zaváděna elektrifikace a Pražský hrad stal jedním z prvních míst v Praze, kde byly tyto inovace využity ke zvýšení funkčnosti i estetiky prostředí.

© Správa Pražského hradu, foto: Hana Connor

© Správa Pražského hradu, foto: Hana Connor

20. století

Po vzniku Československé republiky v roce 1918 chtěl T. G. Masaryk „proměnit hrad monarchický v hrad demokratický“ a roku 1920 jmenoval hradním architektem Slovince Josipa Plečnika, profesora pražské UMPRUM a žáka Otty Wagnera. Architekt přestavěl prezidentskou rezidenci, upravil zahrady a navrhl nové dláždění nádvoří. Drobnější architektonické zásahy – např. Býčí schodiště – jsou patrné v celém komplexu hradu. Na prvním nádvoří se architekt mimo jiné speciálně věnoval osvětlení: už v roce 1920 zde umístil lampy do hlavní římsy a později nahradil tradiční plynové lucerny konzolovými lampami se skleněnými koulemi, které dodávají prostoru intimní atmosféru. Monolit – obelisk – na I. nádvoří byl původně zamýšlen jako dominantní prvek monumentálního schodiště do Rajské zahrady. Na tomto místě však nikdy trvale nestál a nakonec se stal nedokončeným dílem umístěným na III. nádvoří. Na jeho vrchol měl být zasazen zdroj světla, ale tato idea zůstala po sérii návrhů nerealizovaná. Architekt se k monolitu vracel i po jeho vztyčení a vypracoval několik variant zakončení – například z pozlaceného plechu či polodrahokamů. Ve všech návrzích se znovu objevovala myšlenka světelného akcentu, kterou architekt neustále přetvářel do nové podoby.

Poslední velká etapa změn proběhla za prezidenta Václava Havla. Hlavním architektem Hradu se stal Bořek Šípek, ale navrhovali zde také Eva Jiříčná a Josef Pleskot. K nejvýznamnějším zásahům této doby patřily nové vstupy, lávka přes Chotkovu ulici, tunel pod Prašným mostem či nová Oranžérie. Následně se práce soustředily především na rekonstrukce historických budov v areálu Hradu. Současný systém osvětlení pochází právě z devadesátých let minulého století.

Na příkladu Pražského hradu lze sledovat proměny i význam architekturního osvětlení od středověku až po současnost. Osvětlení zde vždy odráželo technický pokrok, společenské změny i symbolické vnímání Hradu jako sídla moci a kulturní identity národa.

Osvětlení v historickém kontextu

První doklady o osvětlení areálu sahají do období středověku, kdy se používaly přenosné zdroje světla – pochodně, louče či olejové lampy – zajišťující základní bezpečnost a orientaci. S příchodem plynového osvětlení v 19. století se možnosti osvětlování výrazně rozšířily. Plynové osvětlení přineslo rozšíření světelného pokrytí a stabilitu provozu areálu. Pozdější postupné zavedení elektrického osvětlení poskytlo vyšší účinnost světelných zdrojů, spolehlivost a možnost přesnějšího směřování světelných toků. Pražský hrad se stal jedním z prvních míst v Praze, kde byly tyto inovace využity ke zvýšení funkčnosti a estetiky veřejného prostoru.

Po roce 1918, kdy se Pražský hrad stal sídlem prezidenta nově vzniklého Československa, došlo k zásadní proměně přístupu k jeho výtvarnému a technickému řešení. Architekt Jože Plečnik, pověřený komplexní rekonstrukcí areálu, do návrhů zapracoval i koncepci nového osvětlení jako nedílnou součást architektury. Architekt usiloval o vytvoření atmosféry podtrhující historický význam Pražského hradu a jeho úlohy centra státní moci. Prosadil nadčasový princip nástěnného osvětlení spojeného organicky s fasádou, princip neviditelného osvětlení použitím nepřímého nasvícení bez rušivých dominantních prvků. Jeho přístup vycházel z principu integrace světla do konstrukce a výrazu stavby – preferoval nástěnné a římsové zdroje, nepřímé a skryté světlo, které respektovalo autenticitu hmot a materiálů. Dodnes dochované prvky, jako římsové osvětlení Matyášovy brány nebo Plečnikova oka na nádvořích, představují jedinečné spojení techniky a estetiky.

Zásadní roli sehrálo slavnostní osvětlení při desátém výročí republiky roku 1928, kdy byly jižní fasády Hradu a katedrály sv. Víta nasměrovány výkonné světlometry a poprvé tak jejich monumentální siluety dominovaly nočnímu panoramatu Prahy při pohledu z břehů Vltavy. Tento krok znamenal přerod od symbolického osvětlení k modernímu koncepčnímu nasvícení památky.

Po 2. světové válce, v průběhu které se Hrad stal sídlem říšského protektora a osvětlení bylo upraveno pro bezpečnostní účely, došlo v roce 1948 k definitivní instalaci slavnostního osvětlovacího systému, odpovídajícího standardům tehdejší státní reprezentace.

Od 50. let 20. století se objevilo několik pokusů o inovaci stávajícího osvětlení hradního areálu, většina návrhů však zůstala nerealizována, jako např. v r. 1963-4 úprava osvětlení II. nádvoří od architekta prof. Fragnera. V roce 1973 bylo naopak realizováno osvětlení Kohlovy kašny, dominanty II. nádvoří. Ateliér světelné tvorby Ing. arch. Ladislava Monzera navázal koncepcí osvětlení na tradici citlivého vnímání prostoru. Generel osvětlení definoval a sjednotil parametry - barevnou teplotu, charakter světla, intenzitu.

Současné osvětlení v historickém kontextu

V letech 1994–95 bylo podle ideového řešení studia CNAT z Remeše pod vedením Ateliéru světelné tvorby provedeno nové osvětlení katedrály sv. Víta, které je s jistými technickými omezeními funkční dodnes. Osvětlení výtvarně odlišuje budovy nejstarších (románských a gotických) a novějších (renesančních a barokních) vrstev pomocí jemně odlišných odstínů teple bílého světla. Zatímco u jižního průčelí Hradu volí vysokou rovnoměrnost světla, podtrhující v dálkovém pohledu majestátní horizontální linii palácových fasád, členitou hmotu katedrály osvětluje s velkou péčí o zdůraznění tektoniky stavby.

Současné úvahy o modernizaci světelné soustavy Pražského hradu směřují k dosažení rovnováhy mezi historickou věrností, vizuální čitelností architektonických forem a ochranou nočního prostředí. Cílem nové koncepce je minimalizace světelného znečištění, dosažení energetických úspor při zachování výjimečné atmosféry místa, jehož světelný obraz je nedílnou součástí kulturní identity Prahy i celé České republiky.

Vzhledem k poloze katedrály v hustě zastavěném prostoru je koncipován jak pro dálkové pohledy, tak pro pohledy z III. nádvoří. Světelné zdroje jsou rozmístěny ve třech výškových úrovních: přímo v dlažbě pro blízký pohled, na ochozu v 18 metrech nad terénem pro zdůraznění hmoty chrámových lodí a na střeších okolních objektů, odkud směřují na katedrálu pro dálkové pohledy. Nasvícení celého areálu pro vzdálené pohledy zajišťují světelné zdroje s halogenidovými výbojkami. Ty jsou rozmístěny na 16 sloupech u hradební zdi v jižních zahradách v pravidelných rozestupech. Ze strany Jeleního příkopu a Prašného mostu nejsou palácové objekty osvětlovány architektonickým nasvícením – v tomto pohledu dominuje silueta katedrály sv. Víta spolu s věžemi Jiřského kláštera, zvýrazněnými světelnými zdroji umístěnými na okolních střeších.

Analýza současného stavu osvětlení Pražského hradu potvrdila, že koncepce vytvořená v 90. letech je mimořádně kvalitní. Přirozeně podtrhuje význam objektu, podporuje jeho estetickou soudržnost a celistvost při pohledu z města. Celkové stáří osvětlovacího systému a nástup LED technologie v osvětlování však vyžadují nové řešení.

Je zřejmé, že zejména z hlediska dálkových pohledů není žádoucí provádět výrazné změny. Stávající jas fasád je přiměřený, a jeho další zvyšování by mohlo narušit vizuální rovnováhu. Teple bílé osvětlení se ukazuje jako velmi vhodné pro noční prostředí, přičemž citlivě respektuje historický kontext památky.

Ukazuje se, že klíčovou výzvou pro autory návrhů je promyšlené umístění a směrování světelných zdrojů – zejména při práci s detaily katedrály nebo s osvětlením dominantních prvků jednotlivých nádvoří. Při osvětlování zahrad je třeba zajistit, aby světelný tok nezasahoval koruny stromů, které dnes vrhají na palácová průčelí výrazné stíny.

Novým požadavkem je také důraz na ochranu přírody a precizní směrování světla tak, aby nedocházelo k přesvitům do oblohy a tím ke vzniku světelného znečištění. Osvětlení hradních náměstí a uliček je dnes velmi tlumené, což výrazně přispívá k zachování genia loci areálu a vytváří atmosféru, kterou návštěvníci hodnotí velmi pozitivně. Přesto existuje několik prostranství, kde by bylo vhodné citlivě doplnit stávající osvětlení novými prvky.

Celková koncepce areálového osvětlení by měla být rovněž podrobena kontrole z hlediska oslnění, které může v nočním prostředí negativně ovlivnit zrakový komfort návštěvníků

© Správa Pražského hradu, foto: Hana Connor